

Klimatilpasning i Holland

Af Søren Brandt, Camilla Nielsen - NGO og Christina Thorslev - MIK

En solrig mandag morgen hankede Herning Kommunes repræsentanter i Coast2Coast Climate Challenge op i kufferterne og begav sig mod Holland.

Vi var klar til at blive inspireret, lære de andre partnere i projektet at kende og se, hvordan hollænderne konkret har løst aktuelle klimaudfordringer.

Netop trådt ud af Schiphol lufthavn (der ligger 5! meter under havets overflade), og stadig med smagen af citronmåne i ganen gik turen i bus mod Park 2020 i Amsterdam. Det er en bydel, der er bygget efter cradle-2cradleprincippet.

Her ventede en rundvisning og en præcisering af, hvilke overvejelser bygherrerne havde gjort sig. Her var alt, hvad man kunne drømme om af grønne tage, håndtering af overfladevand i render og kanaler, spændende arkitektur og al parkering skjult og naturligt afkølet under forskellige dæk med opholdsarealer ovenpå.

På friarealerne er der anlagt bede, grønne vægge og krukker med stor tanke på insektlivet og med særlig fokus på 3 arter af sommerfugle.

Mutual Gain Approach

Herefter fulgte en kursussession i Mutual Gain Approach i den lokale Parkcafé Groen. Vigtige pointer i forhandlingssituationer blev fremhævet

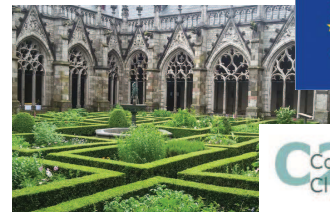
- Hvad er de enkelte parters interesser og bekymringer?
- Tør du spørge, hvorfor en part er negativt indstillet?
- Har du en plan B, hvis plan A ikke kan gennemføres?

Rollespil blev også inddraget og tydeliggjorde, at der er mange forskellige måder at komme frem til en aftale på.

3 vigtige nøgleelementer

1. Fokuser på folks interesser og ikke på deres status/stilling.
2. Skab værdi.
3. Kend dine og deres alternativer.

Efter endt kursus gik turen til Utrecht, hvor vi skulle bo. Byen er typisk hollandsk med en skøn blanding af nye og gamle bygninger og et netværk af kanaler.

Coast to Coast Climate Challenge

Foom for the river Waal

Efter en god nats søvn var det tid til at besøge næste projekt "Room for the river Waal". Floden Waal, der er den hollandske del af Rhinen, var især udfordret af risiko for oversvømmelser ved byen Nijmegen, hvor floden laver et knæk og samtidig bliver smallere og derved danner en flaskehals for vandet.

Inden projektet blev gennemført kunne floden ikke håndtere vandmængderne i perioder med høj vandstand som følge af regn og smeltetvand. For at beskytte borgerne mod oversvømmelse flyttede man diget 300 meter ind i landet og gravede en 4 km lang sekundær kanal.

Der blev eksproprieret 50 husstande (uden nogle protester), og bygget 3 nye broer i forbindelse med projektet, hvor 80 lokale organisationer har underskrevet en aftale om at arbejde sammen.

I de nye broer var der indtænkt flere anvendelser/værdier, såsom rekreative væresteder, opholdssted for flagermus og redepladser for svaler. Pris for hele projektet 2,6 mia. kr.!

Byen Tiel

Mens frokosten blev indtaget i bussen, blev vi transporteret til næste punkt på dagens program. Byen Tiel er udfordret af risikoen for oversvøm-

meler, højstående grundvand og et behov for vandtilbageholdelse.

Med ønsker fra den nærliggende skoles elever har man designet et centralt "vandkvarter", der er et levende sted at lege, men som også kan bruges midlertidigt til at holde på vandet. Der er lavet et lege- og boldspilområde, som ved behov er et regnvandsbassin. Herudover er der suppleret med en regnhave og permeable vejbelægninger i hele bydelen.

Udfordringer ved kyster

Næste dag var tilegnet udfordringer ved kyster. Syd for Haag har man i 2012 lavet en såkaldt "Zandmotor", hvor man har "bygget" en halvø, som er 2 km lang og 1 km bred udfor den eksisterende kyst. Der er brugt 2 mio. m3 sand til at bygge øen, som skal sikre, at de bagved liggende diger ikke nedbrydes af havet.

Den nye halvø er ved at udvikle sig til et meget spændende naturområde med klitdannelser og forskellige lavvandede områder. En anden ekstraværdi er, at området har vist sig perfekt egnet til at lære at kitesurfe, og der er opstået flere surfe caféer.

I byen Katwijk har man bygget en underjordisk parkeringskælder og et dige og derefter etableret sandklitter ovenpå! Det er kun nedgangene til kælderen, der er synlige, ret vildt

men også godt tænkt. Her er der også stor ekstraværdi i form af stisystemer på klitområdet og det foranliggende strandområde rummer den ene restaurant efter den anden.

3Di modelværktøj

Den sidste dag sluttede af med et besøg hos en rådgiver, der har lavet it-programmet, der hedder 3Di modelværktøj, som er en tredimensionel måde at se på vandets veje i byer. Nu får vi se, om det kommer til Herning på et tidspunkt.

Mulige løsninger i Herning

Vi kommer nok ikke til at grave en sekundær kanal ved Storå. I Kommunes projekt vil vi prøve forskellige mulige løsninger af, såsom gydegrus, hævnning af vandløbsbund, grøfter og fysisk tilbageholdelse af vand i udvalgte tilløb. Tanken er, at noget af "problemvandet" opbevares på landbrugsarealer, indtil Storå igen har plads.

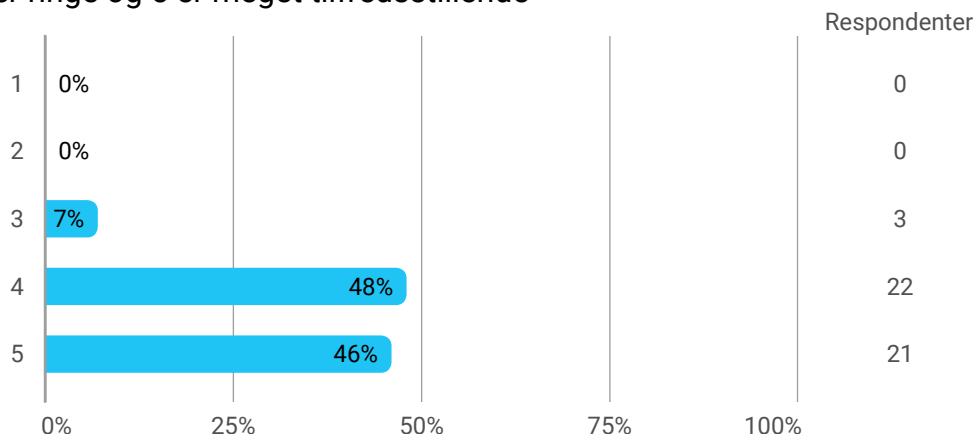
Vi har fået indsigt i de andre partners rejseoplevelser, fritidsinteresser og kerneopgaver i bussen på vejen ud til de spændende hollandske projekter. Dette er en stor gevinst, der gør det så meget lettere at ringe op, sige tak for sidst og fortsætte samtalen om, hvordan de har valgt at gribe deres klimahåndtering an.

(Flere billeder på næste side)

Hvad er din overordnede vurdering af ekskursionen?

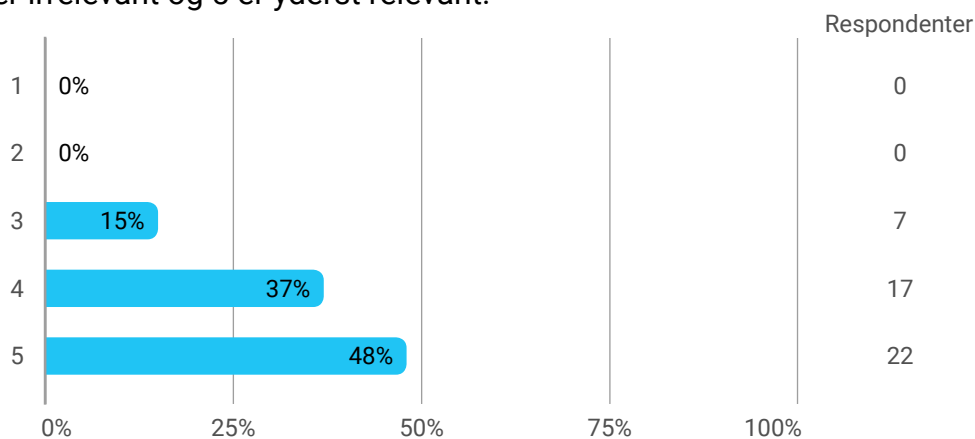
Afkryds din vurdering, hvor 1 er ringe og 5 er meget tilfredsstillende

Dag 1 - Park 2020 og Mutual gain Approach.

Hvordan vurderer du samlet set dagen?

Afkryds din vurdering, hvor 1 er irrelevant og 5 er yderst relevant.

Uddyb gerne med eventuelle kommentarer til din vurdering af dag 1.

Fortæl også gerne, om du kan bruge inspirationen i din hverdag eller om du kunne ønske dig at lære mere om Mutual gain Approach.

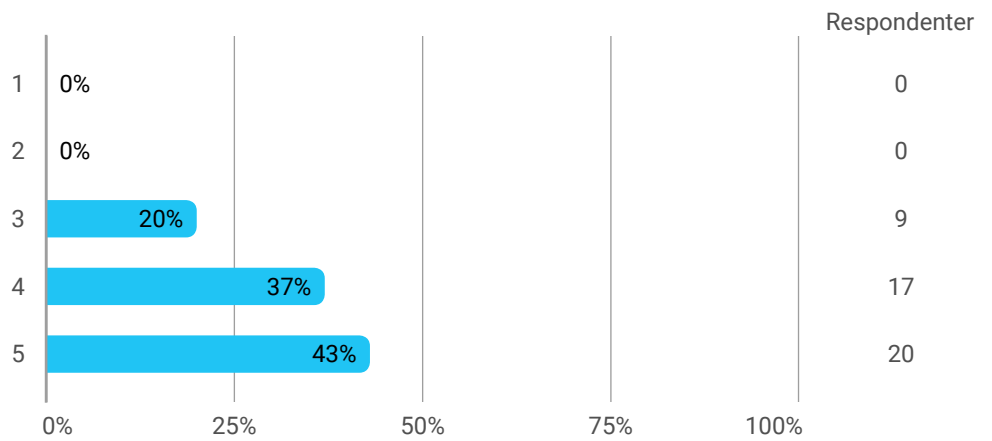
- MGA har været rigtig godt at blive introduceret til. Det har sat gang i tankerne om hvordan man tilgår situationer, hvor man både i dagligdagen men også ved større projekter har svært ved at blive enige.
- Jeg synes det var rigtig interessant at lære om Mutual gain Approach og kan helt sikkert bruge det i min hverdag.
- jeg vil gerne have haft tid til at gå rundt i hele området, således man selv kunne opleve alle de fantastiske løsninger.
- .
- Rigtig spændende emne og spændende sted. Jeg ville gerne have set lidt mere af parken. Vil helt sikkert sætte mig mere ind i MGA og jeg vil være med, hvis der er interesse for at vi uddanner os mere i emnet i C2C CC
- Kan bruge inspirationen til min hverdag
- Absolut inspirerende, og også en påmindelse om læring, man kendte i forvejen men havde godt af at genopfriske. Er bestemt interesseret i at lære mere MGA.
- Det var godt at høre, at private aktører ser værdien i bæredygtighed
- Mutual gain approach kan man anvende i det daglige arbejde med samarbejde med andre.

- Fantastisk værktøj til brug i C2C CC projekterne. Vill gerne have set mere af Park2020 som lovet i programmet
- -
- Lidt for hård tidsplan, der må godt være tid til at netværke lidt.
- x
- Tankevækkende men forhandlingskurset var ikke så relevant for mig
- Det var spændende at høre, hvordan de har tænkt ind at materialerne skal kunne genanvendes efter brug på dette projekt.
- Mutual gain Approach kan helt sikkert bruges i hverdagen. Det kan være relevant at lære mere om det.
- God start på turen, og nogle relevante oplæg til at få os igang.
- Begge aktiviteter var spændende. Rigtig god inspiration. Måske kunne der have været lidt mere om hvordan Mutual Gain Approach var blevet anvendt i cases i Holland. Her kunne jeg godt have tænkt mig en lidt dybere indsigt.
-
- .
- For mig var der ikke så meget nyt.
- Godt program hele vejen igennem
Bus selskabet kunne dog have været mere forberedt på turene
- I første omgang opfattede jeg det blot som "gammel vin på nye flasker", men de efterfølgende dage viste os, at brugt rigtigt giver det rigtig gode resultater
- Mutual gain approach - det er bare måden at gribe tingene an på. Meget inspirerende.
- Parring og forhandlingssituationen fungerede rigtig godt. Gode oplæg. Lidt lang seance - vist om eftermiddagen.
- Jeg vil gerne lære mere - om selve forhandlingsteknikken.
- At arbejde sammen med konkrete cases på dag 1 løftede samarbejdet på tværs og skabte nye relationer
- interessant, dog vil jeg sige MGA er en nyfortolkning og systematisering af det vi allerede er dygtige til i DK - at tale sammen - vi skal blot huske det og gøre det endnu mere
- Spændende med anvendelse deres anvendelse af eksterne facilitatorer til fremdrift i projekterne. Tænker vi bruger MGA i forvejen men kan lære af deres "standartiserede" tilgang
- ok
- Spændende sammenhæng dog pga. busforsinkelsen lidt for lidt tid til at vurdere og se området.
- Jeg har undersøgt hvad MGA hedder på dansk - men det er ikke dukket op endnu - måske et punkt til forretningsudvikling ;o)
- Vi er selv i gang med at arrangere et besøg i Holland med vægt på MGA
- N/A

Dag 2 - Rihnen gennem Nijmegen og vandkvarter i byen Teil

Hvordan vurderer du samlet set dagen?

Afkryds din vurdering, hvor 1 er irrelevant og 5 er yderst relevant.

Uddyb gerne med eventuelle kommentarer til din vurdering.

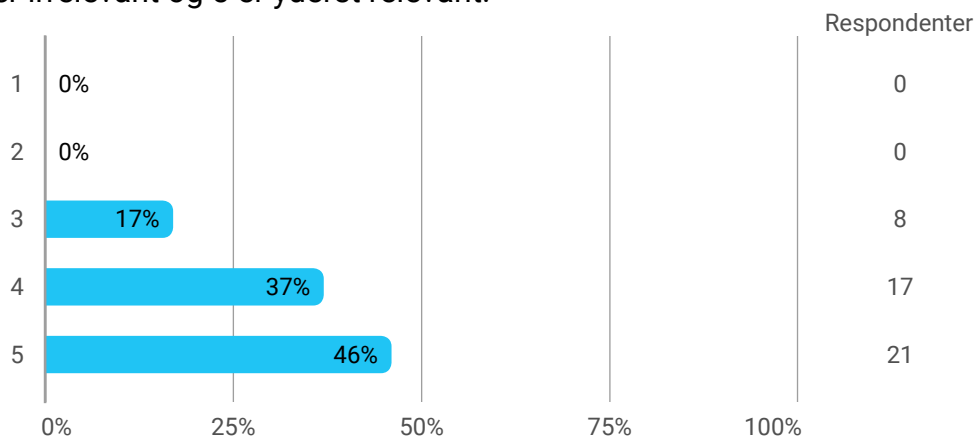
- Rhinen var et spændende projekt.
Tilgængæld var udbyttet ikke stort, da vi besøgte Water square. måske fordi det var præget af misvedligholdelse. men også det at det ikke fra mit synpunkt var en ny og innovativ ting.
- Jeg synes det var en interessant måde, hvorpå de havde fået skabt projektet. Det er lidt den samme måde vi bruger borgerinddragelse, men det er interessant, hvordan hele projektet er kommet fra staten. Derudover kan jeg sagtens drage paralleller til Hedensted Kommune, dog i en mindre skala.
- spændende
- .
- Det er vildt inspirerende at se, hvordan hollængerne arbejder med de helt store projekter. Room for the river Waal var et voldsomt spændende projekt og det var godt at høre Karsten Schipperheijn fortælle nærmere om MGA efterfølgende. Vandkvarteret ti Teil gør vi lige så godt i Danmark, men det er også en god viden.
- God oplevelse mange ideer at hente
- Super spændende - og flotte - løsninger. Gode værter/fortællere.
- ikke så relevant for mig, men flot
- .
- Fantastisk at se dette store projekt og hvordan det har været håndteret lodsejermæssigt
- -
- NA
- x
- Lige i øjet til mit arbejdsområde
- Interessant hvordan de havde solgt projektet til de borgere der skulle flyttes.
Vandkvarter i byen Teil, var meget liggende nogle af de projekter der er lavet i Danmark.
- Nijmegen var super interessant. Teil var også interessant, men på det område har vi faktisk mindst lige så spændende løsninger i Danmark.
- Spændende at se hvordan man griber problemerne an i Holland og hvordan de får mere værdi med i projekterne. Og altid fedt at se vores arbejde i stor skala.
- Spændende og meget forskellige projekter. Jeg kan godt lide, at der var så stor variation. Fik en god dialog på gåturen.
- Projektet i Nijmegen var rigtig spændende, det er nok i større skal end vi kommer til at arbejde med.
Men processerne og løsningerne er de samme.

- .
- Spændende med et storskalaprojekt og samtænkningen af funktion, kvalitet og behov.
- Nijmegen var meget interessant.
Vandkvarteret i Teil var der ikke så meget nyt i.
- Her er virkelig et projekt (Nijmegen), hvor en stadig fokus på kvalitet, merværdi og proces har givet overbevisende resultater, og tilsyneladende et ekstremt lavt antal klager. Men der var også et gigantisk budget, der gav plads til det.
I Teil så vi, hvordan et samarbejde om byfornyelse, skolerenovering og klimatilpasning gav et kvarterløft til et helt kvarter.
- Rihn projektet ved Nijmegen var meget interessant og gav mange gode input til arbejdet med klima herhjemme - borgerkontakt, indtænkning af miljø og rekreation.
Ved Tiel besøget var det interessant at få gennemgået organisering omkring vandmyndigheden i Holland. Selve projektet har vi set bedre eksempler af i DK.
- Det store projekte River Waal - absolut spændende, men måske lidt vanskelig at overføre til mindre lokale forhold. Vandkvarter i byen Teil - var måske ikke så opfindsomt. På den anden side også godt at se hvordan anlæggene tager sig ud i daglig brug.
Tænker på skolegård/basketbane/regnvandsbassin.
- Rhin gennem Nijmegen var mega interessant. Der var sat god tid af i projektledelsen, ALLE var inddraget, og budgettet så ud til at være i top. Vandkvarteret i Tiel virkede lidt som noget man har andre steder også.
- Spændende projekt i Nijmegen
- Hvor er det dejligt at selv i Holland, som har det indgroet i deres bevidsthed at de skal håndtere vandet - der tager sådanne projekter stadig land tid at gennemføre - så er det okay, det også tager tid herhjemme.
- så som så med projekterne. Meget spændende med deres Waterboard. Kunne have brugt mere tid med waterboards og deres frihedsgrader, som hensyn til natur og vandrammedirektiv. Formidling til borgerne og deres inddragelse mv
- ok
- interessant, hvor gode de var til at tænke i løsninger der både indragede og kom borgerne til gode.
- Tak
- Meget fint i Nijmegen, ikke så stærke indtryk i Tiel
- N/A

Dag 3 - Sandmotor ved Den Haag og P-hus i klit med Katwijk

Hvordan vurderer du samlet set dagen?

Afkryds din vurdering, hvor 1 er irrelevant og 5 er yderst relevant.

Uddyb gerne med eventuelle kommentarer til din vurdering.

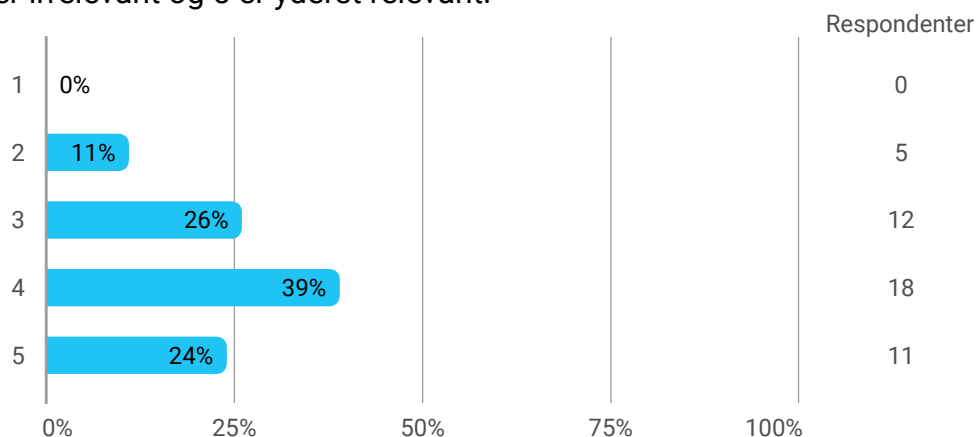
- Spændende dag! det var fascinerende at se, hvor meget en sandfodring kan blive til.
- Igen et interessant projekt, som jeg igen kan drage paralleller til i Hedensted Kommune, dog igen i en mindre skala.
- spændende
- .
- Igen er meget spændende projekt. Hun fortalte godt nok, at man ikke bare skulle lave en sandmotor, for de virkede ikke ved alle kyster og man skulle have meget fokus på, hvad man vil have ud af indsatsen. Men jeg kunne godt tænke mig at vi fik afprøvet konceptet i Danmark.
Også P-kælderen var godt tænkt og kan genbruges her
- Fantastisk oplevelse
- Igen - spændende løsninger på udfordringerne - og endnu mere opløftende positive afkast/merværdier (surferschool, diskret parkering, osv.)
- Rigtig spændende, flot projekt. Især klitterne med p
- .
- Inspirerende at se en anderledes løsning på sandfordringsmetoden, som formår at fremme biodiversiteten
- -
- NA
- Meget inspirerende at se og høre hvordan de samtænker løsninger.
- Gode besøg, men jeg arbejder ikke direkte med den slags kystbeskyttelse
- Meget interessant at høre om hvor hurtigt sådan en sandmotor ændre sig, men et rigtig dejligt område de har fået lavet, med mange aktiviteter på stranden og ved stranden.
- Super spændende og meget innovative projekter, hvor der tænkes stort.
- Spændende tilgang til erosion og oversvømmelse og fedt at se hvad de så kunne bruge området til.
- Også rigtigt spændende.
- Løsningen med p hus som kyst sikring var en rigtigt god ide, hvor man tænker helt anderledes end normalt.
- .
- Meget interessant, når der tænkes stort og kombinationen med friluftliv, adgang og turisme.
- Virkelig interessante projekter begge steder
- Sandmotoren gav inspiration til noget tilsvarende, men mindre skala, i Juelsminde.
De to klit-projekter gav ret begrænset inspiration. De var spændende at se, men gav ikke noget, jeg kunne tage med hjem.
- Super spændende og aktuel, især nu hvor kommunerne skal overtage opgaven omkring kystbeskyttelse. Mulighederne skal vi have en snak om med Kysten ifbm fremtidig kystsikring langs Vestkysten
- Zandmotor var vældigt interessant. Det samme var p-huset gemt i klitterne - imponerende.
- Naturen som medhjælper for klimatilpasning er en god historie

- Fedt projekt - viser hvor total styret Holland er - alt klares med pumper og motorer - de lever af at styre landet og dets vand
- Som ovenfor. Spændene at se projekter, men lærer måske mere ved at høre hvordan de skaffer finansiering, snitlade mellem kommune/waterboards og synergier
- Særlig de afledte effekter med nødvendigheden af hydraulisk styring af i forhold til dbeskyttelse af drikkevandsressourcen var interessant
- det var fint at høre om fordelene og ulemperne ved sandfodring på en måde der kopier naturen,- også spændene hvorlænge det kan formidste at kysten bliver "spist" af havet.
Fedt at se hvordan man har dækket et parkerings behov og hård kystsikring på en gang.
Inponerende hvordan digerne bliver vedligeholdt, - og det fælles skab der om at få lavet en sikring der virker.
- Oplægget i Petten informationshus var svært at få noget ud af.
- Kystsikring er jo ikke det Silkeborg går mest op i
- N/A

Dag 4 - 3Di modelværktøj

Hvordan vurderer du samlet set dagen?

Afkryds din vurdering, hvor 1 er irrelevant og 5 er yderst relevant.

Uddyb gerne med eventuelle kommentarer til din vurdering.

- Det var spændende, men også meget teknisk. Her kunne det have været bedre med mere tid og evt. en mulighed for selv at lege lidt med programmet.
- Vi er allerede interesseret i Hedensted Kommune og synes det var en fin gennemgang af modelværktøjet. Jeg har ikke set det før, men er da helt klart noget som vi godt kan bruge.
- Spændende at høre om samt se hvordan værktøjet virker - men det var ret lang tid.
- .
- Fint med afvekslingen, men det var helt klart denne del jeg tænder mindst på, under turen. Det var en lidt utaknemmelig opgave for planlæggeren at stå ude i regnen og fortælle om, hvordan de arbejder med klimatilpasning i Amsterdam. Men dejligt at høre, at selv fra Holland skeler man til Danmark.
- Fint oplæg men ikke så aktuelt for os
- Godt værtsskab - mere interessant for nogle end for andre.
- ikke så relevant for mig
- .

- Var på den faglige tunge del og manglede lidt, at dem der ikke havde set værktøjet før var blevet introduceret bedre hertil
- -
- NA
- x
- Super interessant
- Det er et godt visuelt værktøj, de har lavet der, det betyder at det nemmere at vise noget for borgerne de kan forholde sig til, det bliver ikke bare en teknisk nørde snak.
- Godt, at vi var delt op i to hold - teknikkerne og os andre vedr. 3Di modellen. Vigtigt, at vi prøver at benytte andre landes metoder/værktøjer, for måske er det et godt supplement til det vi normalt anvender i Danmark.
Generelle bemærkninger:
Super god planlægning af turen. Godt at vi blev opfordret til at placere os forskelligt i bussen, hvilket både havde en stor social og faglig værdi.
- Lidt nørdet for os der ikke arbejder med modeller, men meget fedt at se hvad de kunne bruge det tuk
- Meget inspirerende model. Fint at se og høre om den. Også fint med turen i Amsterdam.
- 3Di værktøjet giver nogle muligheder som vi ikke har haft tidligere.
Så det bliver spændende at høre om Lemvigs erfaringer og om det er et værktøj man selv skal investere i.
- .
- Ikke så relevant for mig.
- godt værktøj, som vi skal kigge nærmere på
- 3Di modelværktøjet er vi interesseret i. Det har en stærk visuel side. Udbygning med et grundvandsmodul virker spændende, men vi har i Danmark ikke ret mange steder, hvor der er udført målinger af det terrænnære vand i et omfang, som man har det i Holland. Det giver ret begrænsede anvendelsesmuligheder i Danmark - i hvert fald indtil videre.
- Spændende at se koblingen mellem 3Di modellen og bydelen i Amsterdam.
- Interessante oplæg og værktøj med stort formidlingspotentiale. Byvandring også interessant, inspirerende guide - spændende at høre om hvordan de arbejdede med at opnå en "climate movement" for byen.
- Iltfattigt i kælderens. Jeg blev lidt tabt i slides præsentationen. Bedre, da vi kom ud at gå i regnvej.
- Lidt mere hands on ville have været et yderligere tiltag
- Fint nok, men jeg mangler at de sætter sig ind i DK forhold og tilpasser værktøjet - det er endnu ikke helt godt nok til danske forhold og vores behov - andet en kloakerne.
- Lærerigt med modelværktøj hvor formidlingen har været udgangspunktet. Den tilgang kan vi lære noget af i forhold til at give borgerne ejerskab og accept til klimatilpasning
- ok
- Fedt at se der er mere dynamiske muligheder, - som på ca. 2 timer kan indregne nye forudsætninger. - og til en meget billig og konkurrence klar pris.
- Det efterfølgende besøg i Amsterdam var desværre ikke særligt givende på trods af de mange oplægsholdere - det er svært at få kontakt med 50 mennesker via figurer i A3 størrelse. Savnede at se de grønne tage.
- Modelværktøj om formiddagen var fint, men besigtigelsen i Amsterdam manglede et tydeligt formål og en langt bedre guide
- N/A

Samlet status

